

AGRESSIE

Agressie, aanvalsdrijf. Als wij de hele wereld bekijken, dan moeten we zeggen. De mens heeft zich van het begin af aan bijzonder sterk onderscheiden van vele andere wezens door zijn bijna tomeloze drang tot agressie. Je was binnen de stam beperkt, buiten de stam ging je er nog stevig op los. Alles wat anders is dan wij deugt niet.

Ik geloof niet dat er sedertdien veel is veranderd. Nog steeds zien wij dat we elkaar verketteren, zeker wanneer we op aarde zijn, alleen omdat we anders denken, een andere huidskleur hebben of op een andere manier menen te moeten leven. Al lijkt het of dit op zichzelf een ingeschapen verschijnsel is, wij kunnen er toch wel een aantal oorzaken voor vinden. De agressiviteit in de oertijd tegen alles wat van buiten kwam, werd eigenlijk tot stand gebracht door de behoefte van de stam om zijn eigen jachtgebied te verzekeren en gelijktijdig zijn eigen sterkte te bewijzen. Krachtproeven of krachtbeproevers speelden altijd een grote rol.

Kijken wij in de middeleeuwen, dan zien we bij de verschillende gilden allerlei inwijdingsgebruiken. Bij zo'n gilde ging het niet alleen om het maken van het werkstuk (dat wordt u nog steeds verteld), maar het ging wel degelijk ook om te bewijzen dat je je mannetje kon staan. Met andere woorden: een kuiper, die de mooiste ton maakte maar die zich wel pootje liet haken zonder iets terug te doen, kon erop rekenen dat hij in het gilde, als hij daar al een plaats in kreeg, helemaal achteraan stond. Het is alsof de mens voor zichzelf het gevoel heeft: ik moet mijn meerwaardigheid bewijzen tegenover anderen. Ik meen dat ook de samenleving zelf dit aspect altijd heel sterk op de voorgrond heeft geschoven.

In de historie is het steeds weer de strijd, de oorlogen. Denk eens aan de tijd van de ridders. Hoe vaak gingen ridders niet met elkaar in de clinch eigenlijk om niets, maar alleen om te bewijzen wie ze waren, om een reputatie te verkrijgen zoals dat heet. Als we kijken naar de hovelingen in de tijd van de Lodewijken in Frankrijk, dan kennen we daar de bekende duelgeschiedenissen waar werd geduelleerd eigenlijk ook om niets. In feite alleen om te bewijzen dat je beter bent dan een ander.

In het moderne leven gaat dat precies zo. Misschien dat je niet meer duelleert met wapens, maar je hebt toch wel graag een betere wagen dan een ander. Je wilt toch wel graag een beter ingericht kantoor hebben dan de anderen in hetzelfde bedrijf. Je wilt graag een beetje gemakkelijker omgaan met je baas dan degenen die om je heen zijn. Kortom er is eigenlijk alle reden om je eigen meerwaardigheid uit te drukken. Het hele systeem is daarop gebouwd. Heel vaak betekent meerwaardig zijn ook, aanspraak kunnen maken op zaken die begeerlijk zijn. Laten we eens een eenvoudig voorbeeld nemen. U kunt op een kantoor komen. Zij zeggen u dan, U moogt uw kantoor zelf inrichten. Daar krijgt u niet zoveel voor. Nu kunt u misschien ook een ministerspositie bereiken en dan uw werkkamer gaan inrichten. Dan krijgt u veel meer. U kunt ook hoofdambtenaar worden bij de EEG en als u dan een beetje geluk heeft, krijgt u 6 keer zoveel. Zo gaat dat. Dan zeg u: Wat is dat eigenlijk een stommititeit, wat is dat een verspilling! Neen, dat is geen stommititeit en verspilling. Het is eenvoudig het uitdrukken van een rangorde. Het gaat niet om het geld. Het gaat erom te bewijzen dat je meer bent dan een ander.

Dat bewijzen dat je meer bent dan een ander wordt ook in de reclamewereld heel sterk toegepast om de mensen te overtuigen dat ze iets moeten doen. Bijvoorbeeld: een sportief mens rijdt op een Yamaha of: Een kenner rookt alleen Havanna's. Dat wil zeggen, dat men probeert elk product op de een of andere manier te associëren met een meerwaardigheidsbegrip. Maar dat betekent ook dat je daardoor bewust of onbewust de behoefte aan het meerwaardigheidsbegrip in de consumentensfeer sterker maakt.

Als je nu geen Savanna's kunt kopen en je kunt niet rijden op zo'n Yamaha, dan voel je dat je iets daartegenover moet stellen. Je hebt misschien niet de nieuwste wagen. Best. Maar laat dan een ander zien dat je hem kunt snijden en inhalen. Dan als hij de moed heeft om daarop te reageren zet je hem toch klem. Je stap uit, je sleurt hem uit de wagen en je geeft hem een

pak slaag. Dan heb je bewezen dat jouw wagen en dus ook jij beter bent dan hij. Daarmee zitten we eigenlijk midden in het hele agressieve denken dat op het ogenblik de wereld beheerst. Waarom denkt u dat juist de orthodoxe islamieten op het ogenblik zo ontzettend agressief te keer gaan in vele landen? Dat zal ik u vertellen.

Zolang iedereen hen wel wilde beschouwen als de uitverkorenen, degenen die het dichtst bij Allah staan, hebben ze daarin hun zekerheid en dan kunnen ze een hoop andere dingen verdragen. Maar als nu steeds meer mensen vrijzinnig gaan denken en de gevestigde waarden waaraan zij hun belangrijkheid ontleen aantasten, dan moet je iets terugdoen. Het is dan natuurlijk heel erg prettig als je de groene vaan kunt heffen en de heilige oorlog verklaren, maar eigenlijk gaat het om, wij zijn belangrijk. Dit is een van de redenen geweest voor het toch wel krankzinnig agressieve optreden van de vele moellahs, ayatollahs en hoe ze verder heten in Iran. Maar dat is ook de reden voor het optreden van Kadaffi. Kadaffi die zichzelf belangrijker vindt dan de wereld wil toegeven en die daarom de wereld aan zijn voeten wil hebben.

Het is precies hetzelfde als met Napoleon. Napoleon was een goed soldaat, zeker. Maar hij had een hoop andere belangstellingen. Vraag dat maar aan degene met wie hij getrouwd is geweest of aan Josephine. Deze man voerde oorlog. Waarom? Omdat hij voortdurend de behoefte had om zich de meerdere te bewijzen van anderen. Dan zegt u: dat is allemaal heel leuk, maar wat kopen we daarvoor in deze tijd? U heeft vaak ook soortgelijke impulsen. U kunt van een ander waarschijnlijk veel verdragen. Althans dat zou u moeten doen, want u zit bij de Orde der Verdraagzamen. Maar er komt een grens en dat is het punt waarop u uw eigenwaarde, dus uw beeld van uzelf en van uw wereld, aangetast voelt. Dat is een van de eerste redenen voor die agressie.

Als u in de huiselijke kring ruzie maakt, dan moet u toch eens nagaan wat de oorzaak is. Men zegt altijd geld of iets dergelijks. Dat hoeft niet altijd, maar heel vaak is het wel een aanleiding. Het is niet de kwestie van, wij hebben te weinig geld. Het is de constatering, ik kan niet uitgeven wat ik voor mijn waardigheid nodig vind, dus verdient u te weinig. Omgekeerd is het: ik werk mij uit de naad, dan heb jij een gat in de hand. In vele gezinnen blijft het dan bij wat gemok waarna de verzoening achter gesloten deuren plaatsvindt. Maar er zijn er ook bij dat het zo erg wordt dat het tot een slaande ruzie komt. Die slaande ruzie is dan weer een belediging. Gevolg: de 'blijf van m'n lijf' huizen voor vrouwen die mishandeld worden door hun echtgenoten. Maar waarom werden ze mishandeld? Omdat ze niet in staat waren de frustraties van hun partner op te vangen: omdat ze tegenover de frustraties van hun partner hun eigen frustraties hebben geplaatst. Juist als er een redelijke samenhang denkbaar is, is zelfs de redelijkheid eigenlijk een belediging van je eigen gevoel van betekenis en belang.

Noem de krakers (wij moeten maar voorbeelden te hooi en te gras nemen). Krakers willen een huis hebben. Nu zouden ze dat ook nog op een andere manier kunnen krijgen. Althans een woning als ze daarvoor meer zouden willen betalen en als ze voor zichzelf niet het recht van huisheer of van huisvrouw zouden opeisen. Met andere woorden: een zeggenschap die ook de anderen in een bepaalde woning betreft. Dus kraken ze. Nu hebben ze een woning. Of ze die goed onderhouden of niet dat verschilt nogal. Sommigen maken er een paleisje van, anderen iets dat meer lijkt op een openbaar toilet. Zij hebben hier dus hun eigen huis. Zij hebben hun eigen woonruimte en daarmee een eigen status. Een status die ze anders niet zo gemakkelijk krijgen.

Stel daar verder nog bij dat velen maatschappelijk net naast de boot zijn gevallen, dat ze net niet het werk hebben gekregen of in hun werk niet de erkenning, waarop ze toch menen recht te hebben. Wij hebben dan mensen, die zich zo zeer vastklampen aan dat wat ze doen dat ze niet eens meer in staat zijn te beseffen dat er ook nog wetten bestaan. Zij zeggen: Dat zijn geen wetten. Dat zijn wetten van degenen die alles hebben en die mij klein willen houden. Dat neem ik niet. Die kraker blijft dan waarschijnlijk zijn pand verdedigen. Die kraker is een symbool. De kraker is een mens geworden die zich verzet tegen het gezag en zich daardoor een eigen en bijzondere status heeft verworven in de ogen van vele anderen. Het resultaat is dat zeer velen, die bij het eigenlijke kraken niet betrokken zijn, die aantasting van de persoonlijkheid beschouwen als een aantasting van hun eigen wijze van leven en denken en ook weer uit verdediging agressief worden. Dat is een zeer begrijpelijk verschijnsel, vergeet dat niet.

Wij kunnen zeggen dat het betreuenswaard is, dat het niet zou horen, dat het anders zou moeten. Ik ben het direct met u eens. Maar ik kan ook wel begrijpen dat iemand, die behoort

tot de 'have-nots' (degenen die niets hebben behalve dan hun sociale uitkering en misschien nog een stickie op z'n tijd) dat zij zich op een gegeven ogenblik gaan afvragen: waar zit de fout? Als ik niets heb, dan kan het mijn schuld niet zijn. Het moet dus de schuld zijn van degenen die hebben.

Wie zijn het die als vertegenwoordigers optreden van degenen die hebben? Dat zijn de banken. Op de banken is het geld. De banken geven de leningen. De banken financieren allerlei aankopen: ook allerlei financiële avontuurtjes van bouwers, van projectondernemers. Dus nemen wij de banken te grazen tegen de wet. Maar feitelijk is het een verzet dat men voelt tegen de aantasting van de eigen persoonlijkheid.

U zult zeggen: dat is niet zo belangrijk. Laten we dan kijken naar de manier waarop er door de staat wordt opgetreden, wanneer vele duizenden mensen demonstreren tegen atoomenergie. U kunt zeggen: de staat heeft toch het recht wel daartoe. Het is een democratisch besluit. Het is bezit en daarvan moeten ze afblijven. Dat moeten ze democratisch oplossen. Maar democratie is juist datgene waardoor je wordt teruggebracht tot de norm van een tussen velen. De democratie in haar toch wel zeer ambtelijke manier van benaderen van het leven, van de ontwikkeling en de traagheid die daarmee gepaard gaat, wordt langzamerhand het symbool van al datgene wat verkeerd is. En dan is de bedoeling van de mensen die daar zo'n demonstratie houden waarschijnlijk niet eens zo erg. Ze willen gewoon laten zien dat ze er zijn. Ze willen aandacht voor hun denkbeelden. En als we eerlijk zijn, die denkbeelden zijn niet geheel ten onrechte. Zij hebben wel degelijk redenen voor hetgeen ze doen.

Maar dan komt tegenover hen ineens een gewapende macht te staan. Of dat in Nederland de ME is of in Duitsland de speciale politie dat maakt niets uit. Hier wordt plotseling het symbool geschapen van de macht waartegen zij zich verzetten. De aanwezigheid alleen al is een uitdaging. Het wordt als een uitdaging ervaren. Met andere woorden: Alleen reeds de aanwezigheid van dergelijke troepen kan de aanleiding worden tot agressiviteit bij sommige van de deelnemers, ook als het grootste deel van die mensen het daar helemaal niet mee eens is. Dan vliegt er een steen. Daarmee is de waardigheid, het recht waarin ze toch staan van de politiemensen aangetast. Dan gaat het er helemaal niet meer om of het nu wel of niet excessief is wat ze nu doen. Ze moeten zich laten gelden, anders sta je daar voor Jan Salie. Dat kan niet, want wij zijn het recht. Wij zijn de wet. Wij zijn de macht. Wij staan hier ook in opdracht. Is het dan een wonder dat er dan aan twee kanten excessen zijn? Je zoudt eigenlijk bij beide partijen degenen moeten bewonderen die dan toch zichzelf nog in bedwang houden.

Als wij dit algemeen beschouwen, dan kunnen wij het ook nog op de staten overdragen. Rusland heeft een overkill en bovendien meer dan de USA de beschikking over soldaten al dan niet gemotoriseerd, een luchtmacht binnen prettig bereik van de eigen basis op de achtergrond. Daar tegenover staat Amerika. Amerika heeft eveneens een overkill mogelijkheid waardoor ze in staat zou zijn om de hele wereld te ontsmetten van alles wat leven en mensheid is op een paar planten na, dan kan alles opnieuw beginnen. Maar zo ervaren die mensen dat niet. Het is hier geen kwestie van redelijkheid, van wij beschikken over voldoende mogelijkheden of wij beschikken er niet over. Het is hier een kwestie van: ik wil meer hebben dan jij, ik moet sterker zijn dan jij. Ik wil de erkenning van mij als de machtigste. De agressiviteit die in de bewapeningstechnieken ligt - of je nu kijkt in het Oostblok of in het westen - die wordt tenslotte daardoor bevorderd. Zelfs als een Secretaris-generaal van de Navo zegt, dat het noodzakelijk is om nieuwe raketten te plaatsen, dan wordt dat niet alleen vanuit een strategisch standpunt bepaald. Hier is wel degelijk sprake van een misschien niet geheel besepte en verborgen agressiviteit. Wij moeten de sterkeren zijn en blijven anders geven we eigenlijk toe dat we hoogstens de gelijken van de anderen zijn en dat kan niet. Het is misschien bitter om het zo te zeggen en om dat in algemene termen te zien.

Het is precies hetzelfde als de concurrentiestrijd die men op zakengebied aantreft. Agressieve verkooptechnieken. Daarbij gaat het niet meer om het product dat je verkoopt, maar om de omzet die je haalt. Hoe belangrijker de omzet wordt des te minder belangrijk het is hoe je die bepaalt. En of je nu een groot concern bent, zoals een bepaald medisch concern dat in Zwitserland zijn hoofdzetel heeft, of dat je alleen maar Jan Jansen bent die neusdruppeltjes fabriceert. Het is niet belangrijk dat die dingen precies beter zijn dan al het andere. Neen, het is belangrijk dat je de plaats van een ander kunt innemen, dat je op die manier duidelijk kunt maken wie en wat je bent.

Zelfs de man die deur aan deur verkoopt en u de encyclopedie aansmeert die u nooit zult kunnen lezen omdat ze wel 35 delen heeft en u meer kost dan een halfjaar inkomen, maar de loep er niet bij wordt geleverd waarmee u de kleine lettertjes kunt lezen. Dat durven ze niet, anders zoudt u het contract kunnen lezen. Het gaat die man er niet alleen om u dat boekwerk aan te smeren maar ook om zijn reputatie als verkoper. Ik heb er zoveel van verkocht en jij? De hele samenleving is daarop gebouwd.

Zelfs het optreden van bepaalde vakbondsleiders wordt meer bepaald door hun hang naar populariteit dan door hun feitelijke inzichten betreffende het mogelijke en noodzakelijke op sociaal-economisch gebied. Dan kijken we naar de gewone mensen en zeggen: ach, wat zijn ze tegenwoordig toch agressief. Wat wilt u dan? In een wereld die voortdurend door agressie op elk terrein wordt overheerst - of u kijkt in de politiek, in het zakenleven, in het verkeer, in de onderlinge verhoudingen van vele bedrijven - of zelfs de verhoudingen binnen huwelijken - dan kunt u toch niet verlangen dat de mens niet agressief zal zijn. De maatschappij is eenvoudig op die agressie gebouwd. Ze is een noodzakelijk deel ervan. Als er iets is wat voor de christen onaanvaardbaar is, dan is dat de christelijke naastenliefde en verdraagzaamheid die hij iedereen schuldig zou zijn en waarvoor hij zichzelf ten offer zou moeten brengen. Dat is onaanvaardbaar, want wie erkent dan nog dat je betekenis hebt. Ik geloof, dat deze drang om je te laten gelden op de achtergrond ligt van bijna alle agressie die je overal ziet. Zeker, in deze dagen wordt er nogal wat gedaan omdat men behoefte heeft aan middelen. Een goed voorbeeld zijn de verslaafden die kunnen kiezen tussen ellende (geloof mij het is een grote ellende) of stelen om zo weer aan de volgende dosis te komen die ze nodig hebben. Die mensen zijn ook agressief. Maar is hun agressie niet in de eerste plaats weer een poging om die normaliteit te herwinnen die ze in hun gevoel alleen kunnen krijgen met de volgende injectie, het volgende snuifje. Het is allemaal verklaarbaar, maar daarom is het nog niet, volgens mij, aanvaardbaar.

Ik weet heus wel dat er allerlei dingen zijn waarover de maatschappij zich druk maakt. Maar als we de werkelijke fout bekijken, dan ligt die toch niet in de eerste plaats bij die mensen. Of het nu de misdadigers zijn die geweldpleger of zelfs moorden begaan. Of het gewoon de opstandige jeugd is die met stenen en verpakjes gooit als het niet erger is. Of we kijken naar het optreden van sommige zakenlieden, politici, generaals. In al die gevallen komen we tot de conclusie. Er is innerlijk iets fout. De mens heeft geleerd genoeg te zijn voor zichzelf. De mens heeft geleerd om zichzelf te zien als een wet waaraan hij ook onderworpen is. Toch is hij dat krachtens zijn wezen. Als je niet erkent dat een geloof je wetten oplegt, kun je niet geloven of je kunt huichelen tegen jezelf. Als je niet erkent dat deel-zijn van een gemeenschap je niet alleen rechten geeft maar je ook plichten oplegt, dan ontken je in feite te behoren tot die gemeenschap, of je bedriegt jezelf en mogelijk ook anderen.

Dit zelfbedrog is zo doorgewoerd dat iedereen wel een reden heeft om te zeggen: Ik doe iets wat goed is. Zoals de dief misschien zegt: "Ik zorg er tenminste voor dat geld kan rollen. Ik zorg voor een betere stand van de economie, want de mensen die ik besteel, moeten weer kopen. Dat is omzet en arbeidsgelegenheid. Ik krijg daardoor geld dat ik kan uitgeven zodat ik op mijn beurt wederom omzet bevorderend en dus ook arbeidsgelegenheid bevorderend werk." Maar dat is alleen aan officiële instanties toegestaan.

De prostituee zegt heus niet: "Het is mijn aard, mijn karakter. Het is mijn luiheid of mijn zinnelijkheid die voor mij dit aantrekkelijk maakt of het geld dat ik meen nodig te hebben". Zij zegt: "Ik vervul eigenlijk een sociale functie." Of die sociale functie nu zo sociaal is, als ze tegen betaling wordt uitgeoefend, dat is een andere vraag. Maar voor zichzelf zegt ze: "ik doe eigenlijk een hoop mensen goed, ik schep toch een uitlaat."

Als je hoort wat een politicus zegt, als je hen erop attent maakt dat hij eigenlijk voortdurend de mensen een beetje bedriegt door feiten achter te houden, door rapporten zo te publiceren dat niemand ze te zien krijgt b.v., dan zegt hij: "Dat doe ik toch in het belang van onze democratische processen, want als iedereen zich daarmee gaat bemoeien, dan komen we niet tot een conclusie." Hij heeft ergens gelijk. Ergens, maar wat hij doet is ten onrechte. Hij meent echter dat de middelen door het deel worden geheiligd. Dit is een misvatting die door bepaalde volgelingen van Ignatius van Loyola al een hele tijd is gepredikt. Het is opvallend dat ze daarmee meer bekeerungen hebben bereikt dan met hun prediking van het christendom. Het doel heiligt de middelen.

Op het ogenblik, dat je ontrouw bent aan jezelf, begin je in feite een situatie te scheppen waardoor je juist door je besef van het onrecht, van je eigen onjuistheid agressiever wordt tegenover de buitenwereld. Je wilt het beeld dat je van jezelf in de wereld probeert in stand te houden ten koste van alles verdedigen. Dat betekent voor b.v. de joviale bink die het heus niet erg vindt om eens een aantal rondjes te geven dat, als hij een keer komt en zegt: Joh, ik heb geen geld, ik wil een flesje bier, en hij krijgt het niet, dat hij dan zijn aanzien, zijn vriend zijn van allemaal zozeer geschaad ziet dat hij eerst een paar flessen door de ruit mietert en dan met een stel vrienden terugkomt om het hele lokaal uit te kleden.

Zoals er ook een bepaalde mate van seksuele agressie is. Het is zo, dat een vrouw veel moeilijker een man kan verkrachten dan omgekeerd. Het kan echter wel. Er vinden veel verkrachtingen plaats in deze tijd. Waarom? Waarschijnlijk omdat iemand de onderwerping van een ander begeert. Het gaat niet alleen om de bevrediging. Het gaat ook om de zelfbevestiging die eventueel groter wordt als de vernedering van een ander daarbij betrokken is. Dat is toch een volkomen verkeerde mentaliteit. Het is een volkomen verkeerde wereld waarin u nu leeft.

Dan kun je zeggen: wat moet je dan doen om die agressie uit te bannen? Er zijn mensen die hebben gepleit voor absoluut vrije sexualiteit. Zij hebben gezegd: daar bereik je wat mee. Maar ze hebben één ding vergeten, dat je daarmee weer een aantasting scheidt van het geborgenheidsgevoel van degene die juist voor een gezinsbinding kiest. Dat heeft Rusland trouwens bewezen waar men geëxperimenteerd heeft op dit gebied, dat je op die manier niet verder komt. Je kunt agressiviteit niet uitbannen door eenvoudig de schijnbare reden van de agressie weg te nemen. Want het gaat niet om de sexualiteit, om de contacten. Het gaat in wezen om een vorm van zelfuitdrukking. Als die zelfuitdrukking kan worden omgezet in een zelfvervulling - hoe dan ook - dan krijgen we als vanzelf een evenwichtiger geheel.

Het is niet voor niets dat men zegt dat degenen die in gezinsverband samenleven de stabielere delen van de maatschappij vormen. Waar je een zekere erkenning en zelfbevestiging hebt gevonden, daar zul je minder snel agressief zijn en meer met feiten en mogelijkheden rekening houden. Hoe minder zekerheden je kent hoe onevenwichtiger je bent. Hoe groter die onevenwichtigheden worden, hoe sneller de agressie toeslaat en hoe minder perken men zich zal stellen bij het nu agressief zijn tegen anderen. Een oplossing waar vind je die?

In de eerste plaats: Je moet eerst beginnen met werkelijke wetten te stellen. Een wet moet niet bestaan uit begrip voor de mens, maar uit een scherpere regeling van het intermenselijke verkeer. Daarbij moet ze zo weinig mogelijk de vrijheid van elk individu aantasten. Ze moet echter wel de 'relatie van individu tot individu' baseren op gelijkgerechtigdheid: en wel volgens datgene wat in de wet is vastgelegd. Dat klinkt vreemd, natuurlijk. Maar men moet tenslotte begrijpen, dat iemand die misdadig is ook zijn redenen heeft. Maar om die redenen gaat het niet, het gaat om de regel. Hoe minder regels consequent worden toegepast des te groter de neiging zal zijn om juist het tegen de regel ingaan te ervaren als een zelfbevestiging, want dan ben je meer dan de regel, meer dan degene die de regel heeft gesteld.

In de tweede plaats: Men zou de mensen moeten duidelijk maken dat men niet met de mond het ene kan belijden en in de praktijk het andere doen. Deze gespletenheid, die maatschappelijk zover is doorgewoerd dat ze praktisch een onuitroeibare schimmel is geworden op het maatschappelijk gebouw, zou onthuld moeten worden voor wat ze is. U kunt zeggen: een ieder heeft het recht om voor zichzelf te zorgen. Best. Maar hij heeft niet het recht te doen alsof het anders is. Een grote mate van eerlijkheid t.a.v. inkomen, van prerogatieven, van functie, van wezenlijke mogelijkheden, capaciteiten mentaal, lichamelijk en anderszins is noodzakelijk. Men zou de mensen ertoe moeten brengen trots te zijn op datgene wat ze werkelijk zijn, hebben, doen en kunnen. En hen niet ertoe brengen, zoals nu gebeurt, te beantwoorden aan een volkomen foutief beeld, een soort never-never land, een Ultima Thule waarvan de wetten worden toegepast in een wereld die allesbehalve het einde is en zeker geen Thule.

In de derde plaats: wat hier van groot belang kan zijn is ook het afwegen van de werkelijke behoefte en wil van de mensen ten aanzien van elkaar. Een voorbeeld: het openbaar vervoer is uit vele overwegingen wenselijker voor de gemeenschap als zodanig, dan het particulier vervoer. Dus gaan we dat verbeteren en het andere vervoer duurder maken. Maar wat bereik je daarmee? Dat degenen, die voor anderen het openbaar vervoer aanprijzen, om zich te laten

gelden meer gebruikmaken van het particulier vervoer dan noodzakelijk is. Als u wist hoeveel vlieguren er worden gemaakt - ook met particuliere vliegtuigen - in deze dagen die absoluut overbodig zijn, die energieverspillend zijn en geen werkelijke tijdswinst opleveren als je alles tezamen beschouwt, dan zoudt u rillen.

Als u ziet hoeveel dienstwagens er in Nederland rijden die eigenlijk alleen rijden om duidelijk te maken hoe belangrijk degenen zijn die zich daarin laten vervoeren, dan zoudt u eveneens rillen. Dat bewijst dat ze op het ogenblik die kant al ver zijn uitgegaan. Als iets gebeurt moet het absoluut openbaar en kenbaar zijn. Openbaarheid betekent namelijk in een menselijke gemeenschap wederkerige controle. Maar die wederkerige controle betekent ook weer verandering van mentaliteit. Je gaat anders denken omdat je automatisch beseft dat je je anders plaatst buiten de gemeenschap en haar in feite tot een zekere minachting voor je gedragingen brengt.

Een laatste punt en misschien wel het belangrijkste: agressiviteit zien we vooral daar ontstaan waar onrust is: d.w.z. waar stabiliteit ontbreekt. Dat geldt zowel voor de eenling als voor gemeenschappen. Nu zou men die stabiliteit aanmerkelijk kunnen bevorderen door meditatieve technieken of als u dat liever wilt door zeer regelmatig bidden: je in contact voelen met het hogere. Het contact met het hogere kan dan optreden als een vervanging voor de drang om je te laten gelden in de gemeenschap. Je wordt evenwichtiger, de agressie neemt af. Ze heeft zich gericht op God. Zo gesteld is de opzet van de huidige maatschappij absoluut agressiviteit bevorderend. Het wegvallen van strikte regels, het op zichzelf begrijpelijke verzet tegen allerlei dictatuur (dus regeling van bovenaf), tegen sterke mannen en wat dies meer zij, heeft ertoe geleid dat men alle wetten is gaan beschouwen als plooibaar. Dat zijn niet alleen de wetten die in een staat of in een gemeenschap bestaan. Het zijn ook de wetten die goddelijk heten te zijn. Het zijn zelfs de wetten van de natuur waarmee we denken nog wel een loopje te kunnen nemen zo nu en dan. Als we dat gaan beseffen, dan zeggen we: ja, wij moeten anders worden. Hoe kunnen we dat in deze maatschappij. Daarvoor heb ik een paar antwoorden die niet iedereen even goed zullen bevallen.

1. Agressiviteit eist een verdediging daar tegen. Als agressie voortdurend wordt toegelaten, neemt ze alleen toe.
2. Agressie afremmen zal door de eenling moeten geschieden wanneer hij daarmee wordt geconfronteerd. Hij moet over de middelen daartoe beschikken. Ook de gemeenschap zal zich daartegen moeten verzetten en dan niet alleen via speciale eenheden maar gewoon vanuit de gemeenschap.
3. Een opvoeding zal altijd enigermate disciplinair moeten zijn en blijven. Kinderen die niet leren dat er grenzen zijn, menen later dat elke grens die hun gesteld is of wordt ten onrechte wordt gesteld. Hun persoonlijke waardering van hun eigen belangrijkheid wordt daardoor zozeer gekrenkt dat ze als vanzelf agressief worden.
4. Wij mogen nooit alleen uitgaan van juist of waar zijn van een bepaald systeem, een bepaalde leer of een bepaalde godsdienst. Op het ogenblik, dat wij voor onszelf het enig waar zijn of het boven allen verheven zijn opeisen lokken wij niet alleen de agressie van uit, maar worden wij zelf (vaak door een misbegrepen meerwaardigheidsbesef) dermate agressief in onze gedragingen tegen anderen dat we in wezen daardoor strijd oproepen waar we misschien hopen vrede te brengen.

Dit is kort samengevat wat ik hierover te zeggen heb. Het is een onderwerp waar ontzettend veel facetten aan vastzitten. Wilt u echter één ding goed onthouden: Het belangrijkste van alles is dat je steeds in jezelf een zo grote mate van evenwichtigheid weet te vinden dat je agressie kunt afweren zonder daarbij zelf agressief te zijn.

DISCUSSIE

❖ *Wat vindt u van de catharsisgedachte?*

Ik vind dat een heel mooie gedachte. U moet begrijpen dat catharsis eigenlijk maar een tijdelijke bereiking van evenwichtigheid geeft waardoor je op den duur dus toch weer de onevenwichtigheid zult opbouwen, tenzij de aanleiding daarvoor is verdwenen. Catharsis kan

in bepaalde religieuze bewegingen, in de seksualiteit en soms zelfs in psychisch opzicht een ontlading betekenen. Maar u moet goed begrijpen, een dergelijke ontlading is een condensator ontlander die verbonden blijft met zijn spanningsbron. Er is een enorme vonk. Er is tijdelijk rust, maar bijna onmiddellijk begint het opladingsproces weer tenzij wij de aansluiting (de omstandigheden) hebben kunnen veranderen. Dat houdt dus in, dat catharsis soms goed kan zijn (het uitleven van de bestaande spanningen in een agressie), maar dat daarna toch weer hetzelfde proces begint, tenzij er een verandering plaatsvindt hetzij van mentaliteit hetzij van gewoonte of van situatie.

❖ *Hoe kan men het best reageren op agressie in zichzelf, in de naaste omgeving en in de wereld in het algemeen?*

Als u innerlijk een enorme agressie heeft opgebouwd, dan betekent dat dat er ook lichamelijke spanningen zijn ontstaan. Het ontladen van die lichamelijke gespannenheid zal heel vaak leiden tot tenminste een vermindering van de bestaande agressiviteit. Wij hebben dat al eerder gezegd, als je werkelijk gespannen en agressief bent, ga dan houthakken of gooi alle serviesgoed dat toch al beschadigd is achter elkaar in gruzelementen en ga het dan opruimen. Over het algemeen ben je dan een eind verder. Iets anders is het als de agressie van buitenaf komt of je misschien zelfs bedreigt. Dan moet u het volgende onthouden: Als er agressie van buitenaf plaatsvindt zonder dat daarbij direct kenbare uitingen zijn, dan is het erg belangrijk om zo goed u kunt de reden of de oorzaak van die agressie te erkennen en te ontleden. In vele gevallen is het dan mogelijk de agressie af te buigen zodat ze u niet meer kan treffen, wat meer is: zich kan richten op doelen waardoor de energie van de agressiviteit doelmatig kan worden omgezet in arbeid of resultaat. Als agressie tegen u wordt gepleegd, dan is het erg belangrijk dat u niet zelf agressie daar tegenover stelt. Integendeel, blijf zo kalm als u kunt, maar verweer u met alle middelen. Dit is misschien een gemene raad. Als een dame ontdekt dat zij agressief wordt benaderd, laat zij zich passief houden tot zij met enig geweld haar knie op de juiste plaats kan heffen en toe stoten. In de meeste gevallen zijn er dan pijnkreten en de agressiviteit is aanmerkelijk afgenomen. Als iemand u aanvalt, zorg dat u over een mate van verdedigingstechniek beschikt. Als u weet, dat u in een wereld leeft waarin het erg moeilijk is om alle agressie tijdig te erkennen, dan is het belangrijk dat u daarmee rekening houdt en dat u zich voorbereidt op een eventuele verdediging daartegen. Het zal dan blijken, dat u over het algemeen door de tegenstand die u biedt de agressie bij de ander doet afnemen, tenzij u die ander zozeer vernedert dat daardoor bij deze een extra agressiviteit optreedt.

❖ *Met innerlijk evenwicht zou het mogelijk moeten zijn om via het hart-chakra alle angst en agressie van de ander te transformeren althans af te weren. Maar hoe is het met onredelijke agressie? De gevolgen zijn hetzelfde voor degene die haar moet ondergaan.*

Een onredelijke agressie bestaat nooit in degene die agressor is. Dat wil zeggen, dat elke agressie in het ogenblikkelijke besef van degene die agressief is redelijk is. Dat impliceert, dat door een verandering van de redelijke elementen ook verandering mogelijk moet zijn in de vorm van de agressiviteit en zeer waarschijnlijk ook in de intensiteit daarvan. Maar dat veronderstelt wel, dat u een zeer grote beheersing moet hebben.

U noemt het hart-chakra. Ja, u kunt daar wel iets mee doen, niet zoveel. Het best kunt u werken met een tenminste driekwart ontplooit voorhoofd-chakra. Het is dan mogelijk om een zo sterke suggestieve straling op de ander te richten dat diens agressie verandert in b.v. een dadendrang of zelfs in bezinning. Er zit nog een mooi effect bij. Iemand, die dan toch agressief blijft, beseft dit maar krijgt die agressie zelf te verwerken. Vandaar dat men wel zegt, dat een ingewijde iemand die hem aanvalt doodt door naar hem te kijken. Dat is echter niet waar. De ingewijde doodt niet, maar hij beïnvloedt de ander tot hij zijn agressie beseft (dat kan voor de ingewijde heel snel gebeuren) en daardoor wordt diens woedegolf voortdurend versterkt. Dat betekent een aanval op het zenuwstelsel, vooral op de hartfunctie. Daaruit kan dan een hartcollaps voortkomen. U ziet het, theoretisch is het allemaal wel mogelijk. De vraag is alleen: hoe ver bent u? In hoeverre wekt datgene wat u beschouwt als onredelijke agressie bij u, niet alleen de behoefte op om u te verdedigen, maar veroorzaakt ze bij u een agressie waardoor u van uw kant eveneens zeer subjectief redelijk blijft, maar in wezen ook onredelijk reageert. U moet eerst uzelf kunnen beheersen om tegen de agressie van een ander juist op te treden. Zoals ik u bij de vorige vraag al heb gezegd: Als iemand lichamenlijk agressief is, kunt u zich daartegen verdedigen door u enkele lichamelijke verdedigingstechnieken eigen te maken.

Als iemand geestelijk agressief is (dat komt ook voor), dan kunt u zelf door een innerlijke rust plus het erkennen van de agressie deze terugzenden naar de ander en in heel veel gevallen hem duidelijk bewust maken van zijn eigen agressiviteit en de onredelijkheid ervan: echter niet in alle gevallen.

❖ *Zijn er fysieke oorzaken van agressief gedrag? Hoe is de geest hierbij betrokken?*

Als er een fysieke oorzaak is, dan hoeft de geest daar niet bij betrokken te zijn. Een eenvoudig voorbeeld daarvan is: Wanneer iemand onder invloed is van moederkoren of van producten die tegenwoordig als vervanging daarvan dienen, dan kan het gebeuren dat hij dan een duistere trip maakt, dat er dan enorme angsten ontstaan en hij absoluut onredelijk kan zijn. Dit houdt in, dat het hele milieu vertekend wordt gezien en dat daarin een agressie wordt gevoeld die men vreest en waartegen men zich verweert. Hier is sprake van een mentale verwarring vaak gepaard met zelfs fysieke kramp toestanden. Daar kun je heel weinig tegen doen, tenzij je over verdedigingstechnieken beschikt. Lichamelijke oorzaken kunnen verder ontstaan bij bepaalde vergiftigingen. Enorme angstvergiftigingen zijn er opgetreden bij mensen van wie het ureumgehalte aanmerkelijk is gestegen. Het is een vergiftigingsproces van het lichaam. Gedurende deze periode ontstaat er een absolute ontregeling en onrust die een vertekende reactie op de wereld ten gevolge heeft. Ook hier weer zuiver fysiek veroorzaakte agressie. Wij kunnen dat ook nog zeggen van bepaalde roesvormende middelen, zelfs alcohol. Als u teveel alcohol gebruikt of hasj en dergelijke dingen, dan komt er een ogenblik dat uw visie op de wereld zodanig subjectief is dat de wereld niet meer aan uw verwachtingen kan beantwoorden. Dan probeert u de wereld a.h.w. weer in het gelid te brengen: maar tegenover de wereld is dat agressiviteit. We kunnen dus kort en goed zeggen: Ziekteverschijnselen kunnen soms agressie veroorzaken (een gezwel in de hersenen kan daarvoor soms verantwoordelijk zijn), maar in de meeste gevallen is het lichamelijke proces het resultaat van vergiftiging. In deze gevallen zal de geest deze agressie niet delen, ja zelfs proberen te beperken. Maar het mechanisme dat ze normaal kan beheersen, althans in redelijke mate, is op hol geslagen. Je zit a.h.w. in een auto waarvan de fuseepen is weggefallen met als resultaat: je kunt proberen te sturen wat je wilt, maar de wielen gaan hun eigen weg.

❖ *..... agressie wekken door prikkeling van bepaalde hersendelen.*

Ja, dat kun je wel doen, maar die prikkeling moet een oorzaak hebben. Je kunt, als je de mogelijkheid hebt, door microstroompjes (ze behoeven niet sterk te zijn) naar bepaalde hersendelen te voeren inderdaad agressie wekken. Maar in dat geval doe je eigenlijk hetzelfde als je bij een computer een aantal toetsen indrukt waardoor een deel van het geheugen actief wordt. Theoretisch kun je zeggen, dat agressiviteit ook kan voortkomen als gevolg van een val waardoor b.v. een beensplinter op een deel van de hersenen drukt. Maar onder dezelfde omstandigheden zien we ook wel dat mensen plotseling helderziend of helderhorend worden of dat ze ineens heel eigenaardige reacties vertonen. Een complete karakterverandering kan zelfs al bij een schedelbasisfractuur optreden. Dit zijn echter zuiver veranderingen in het mechanisme. De geest hoeft daarmee niets van doen te hebben.

❖ *Hoe zal men internationaal gezien de spanning en agressie tussen staten en machtsblokken kunnen verminderen?*

Dit is een heel moeilijke vraag omdat namelijk staten en machtsblokken, gezien degenen die daarin de macht en het gezag hebben, in staat zijn om ook de burgers ervan te overtuigen dat alleen het afzonderlijke bestaan van dit machtsblok en het behouden blijven daarvan in de bestaande vorm zekerheid voor hun bestaan biedt. Dit betekent, dat het heel erg moeilijk zal zijn om deze mentaliteit op de een of andere manier uit te schakelen. Toch zijn er wel enkele gevallen geweest waarvan we kunnen zeggen dat een dergelijke mentaliteit van machtsblokken of staten tijdelijk werd verbroken. Om een voorbeeld te geven: De Russen die de Amerikanen in de oorlog ontmoetten in Duitsland waren op dat ogenblik werkelijk vrienden, ze hadden werkelijk begrip voor elkaar. Er was zelfs heel wat propaganda voor nodig om hun afwijzende houding tegenover elkaar te herstellen. Een ander voorbeeld: Russische troepen die lange tijd in het buitenland (in casu Duitsland) waren gestationeerd, moesten per eenheid eerst voor herscholing naar een centrum in een afgelegen gebied worden gebracht voordat men het zelfs maar aandurfde om hen weer onder de burgerbevolking normaal los te laten. In vele gevallen duurde die herscholing vele maanden, soms 5 á 6. Daaruit blijkt wel dat machtsblokken en staten de mogelijkheid hebben om het denken en daarmee in zekere mate ook de gevoelswereld van hun onderdanen te beïnvloeden. Degenen die dit beïnvloeden zijn

niet alleen de staatslieden die aan het roer staan. Het is eigenlijk het gehele apparaat dat zijn eigen nut, zijn eigen betekenis, zijn zekerheden en inkomens ontleent aan het bestaande bestel. Dit houdt in, dat je die spanningen niet zonder meer kunt veranderen. Maar er zijn tekenen die soms hoopgevend zijn. Ik wil erop wijzen dat op het ogenblik in de USA vredesdemonstraties plaatsvinden. Ik wil er verder op wijzen dat zelfs in Rusland, vooral in de Oekraïne aanvallen worden gedaan op de leiders van de Partij en van bepaalde bedrijven omdat zij niet doelmatig zouden werken. Iets dergelijks heeft zich in Polen ook vertoond. Maar laten we niet vergeten dat het hier alleen zover kon gaan door zeer bijzondere omstandigheden. De werkelijke macht is daar niet meer de partijdoctrine maar grotendeels een kerkelijke doctrine die als tegenwicht kan fungeren voor de trouw aan de Partij die bij de meerderheid anders ongetwijfeld door indoctrinatie zou zijn ontstaan.

Ik geef u deze voorbeelden om duidelijk te maken dat er wel degelijk invloeden aan het werk zijn. Zoals we in zeer veel jonge staten op het ogenblik z.g. linkse groeperingen aan het werk zien die lang niet alle links zijn. Helaas ontwikkelen ze zich soms tot zeer linkse dictaturen. Denk aan Kadaffi. Die man heeft een absoluut irrationeel links bewind geschapen waarin zelfs zakenlieden tot staatsambtenaren zijn bevorderd en daardoor niet meer de belangstelling hebben voor hetgeen hen vroeger ziel, leven en inkomen betekende. Ook hier zien we een zich afzetten tegen de bestaande verhoudingen. Waar dat zich afzetten tegen de bestaande verhoudingen sterk genoeg is geworden ontstaat wat men noemt een continue revolutie. Dat is belangrijk. Een continue revolutie geeft niet de machthebber de kans om een ander ten val te brengen en dan zelf diens plaats zonder meer en in zekerheid lange tijd in te nemen en de voordelen ervan te genieten. Het betekent, dat door voortdurende wisselingen steeds een grotere invloed vanuit de massa wordt ervaren en dat het feitelijke gezag van de heersende hiërarchieën kleiner wordt. Dit proces speelt zich op aarde af. Op den duur zal dit ongetwijfeld ook voeren tot een vermindering van de spanningen tussen de verschillende staten en eindelijk misschien zelfs tussen de verschillende blokken. Maar dat is toekomstmuziek. Op het ogenblik is het enige dat je kunt doen: voor jezelf uitmaken wat je wilt. Ik geloof, dat in vrede leven belangrijker, is dan leven onder een bepaald systeem. Maar dat is een persoonlijke visie. Ik leef niet op aarde, u wel.

❖ *Zouden de processen die nu in verschillende landen afzonderlijk aan het werk zijn op de een of andere manier met elkaar in verband gebracht kunnen worden?*

Het is een proces dat zich zeer langzaam voltrekt. Een voorbeeld: vanuit Rusland is er zeer veel contact geweest met de z.g. dissidenten. Dit zijn progressieve, intellectuele mensen. Zij lopen echter vooruit op de ontwikkeling bij de bevolking. Dit betekent, dat zij door hun bestaan niet alleen wijzen op misstanden in het eigen bestel, maar gelijktijdig de angst voor het bestel daar buiten groter doen worden, omdat men vreest dat deze fouten door anderen zullen worden uitgebuit. Dat maakt wel duidelijk, dat de internationale banden zoveel mogelijk beperkt moeten worden. Ik mag hieraan toevoegen dat de Orde in heel wat landen ook werkt. Ook achter het IJzeren Gordijn hier en daar, maar dat er geen verbindingen worden gelegd. Wel worden er soms wederkerig berichten uitgewisseld. U krijgt hier soms gegevens te horen over hetzij Rusland hetzij China of een ander gebied waar u eigenlijk nooit de waarheid over hoort. Terwijl men daar weer de waarheid hoort over zaken en gebeurtenissen in het westen die daar vertekend worden weergegeven. Maar op het ogenblik dat er een band wordt gelegd, valt elke mogelijkheid weg, ook voor ons. Dan zou ieder die naar ons zou willen luisteren in feite in levensgevaar zijn. Zelfs nu is het al zo, dat deze lezingen vooral in bepaalde landen in een zeer besloten kring worden gehouden. Dat is niet alleen in Rusland maar ook in Argentinië en Brazilië. En wel, omdat de gegevens die worden verstrekt zo ingrijpend ontmaskeren wat er in feite door de publiciteitsmedia wordt verhuld dat de kritische houding van de mensen te sterk wordt aangewakkerd. Zolang het nu maar eenvoudige mensen zijn, denkt men, ach, die doen er niet veel mee. Laat ze maar, anders krijgen we nog meer ellende. Maar zodra dat verder door zou gaan, zou dat betekenen dat er een burgeroorlog zou kunnen uitbreken. Dat is zeker niet wat wij beogen.

❖ *Zal de agressiviteit i.v.m. Aquarius niet in enigszins afzienbare tijd verminderen en tenslotte zo goed als geheel verdwijnen?*

Aquarius zelf heeft ook wel zijn vormen van agressiviteit, zij het dat die agressie minder persoonlijk wordt uitgedrukt dan tijdens de heerschappij van Vissen het geval was. U bevindt zich op het ogenblik nog steeds in de overgangsfase. Een overgangsfase tussen twee heersers

vergt over het algemeen een groot aantal jaren. In vele gevallen zijn dat honderden jaren. Het kan zelfs uitlopen tot 700 jaar. Daarna is de mentaliteitsverandering wel een feit geworden. Voor die tijd krijg je wel een verandering van mentaliteit, maar zal de behoudzucht die verandering juist proberen te voorkomen en te bestrijden met de middelen die mogelijk zijn. Dit impliceert, dat in een beginperiode tussen twee tijdperken (de overgangstijd) de agressiviteit gewoonlijk groter is dan normaal, omdat men aan de ene kant vasthoudt aan het oude, de verworvenheden en aan de andere kant zich bezighoudt met het nieuwe dat nog niet is te verwezenlijken.

❖ *U strak erover dat de mens heeft geleerd zichzelf genoeg te zijn. Kunt u in het kort schetsen welke geesteshouding de mens daarvoor moet aanhouden?*

In de eerste plaats: jezelf genoeg zijn betekent: zolang ik weet dat ik naar mijn beste weten leef en handel, kan een ander mij nog meer vertellen.

In de tweede plaats: ik heb niet veel nodig om te leven, want heel veel dingen die ik tot nu toe in mijn leven belangrijk heb gevonden blijken eigenlijk alleen maar belastend te zijn, overbodig. Ze vragen meer tijd, meer prestatie van mij dan redelijk is.

In de derde plaats: om jezelf genoeg te zijn moet je leren dat elke beïnvloeding van buitenaf wel ondergaan mag worden, maar dat je daarna deze voor jezelf moet formuleren en vergelijken met je diepste gevoelens en gedachten. Als u die drie dingen doet, dan kunt u inderdaad leren steeds meer uzelf genoeg te zijn.

❖ *Is de agressie van de moellah's in Iran niet mede gebaseerd op de shiitische richting van hun moslim-zijn?*

U zoudt het anders moeten formuleren: de shiitische richting betekent een rechtvaardiging van het uitleven van eigen machtsgevoel. Als namelijk de shiitische leer op haar basis ontleden, dan blijkt in de eerste plaats dat ook in deze leer wel degelijk wordt aanvaard dat men alle belijders van het Boek, in casu het Oude Testament, dient te aanvaarden. En dat houdt ook de joden in. In de tweede plaats blijkt dat hier altijd wel een verzet geboden moet worden en eventueel tot vernietiging moet worden overgegaan van degenen die valse goden aanbidden. Maar het betekent niet, dat men kan in tegen degenen die een ander beleven hebben van de leer van Mohammed en van Allah. Dus ook hier weer is de agressiviteit niet helemaal juist gebaseerd op de shiitische leer. Laten we niet vergeten dat de christenen zelfs in het Evangelie een rechtvaardiging voor hun kruistochten meenden te kunnen vinden. Door teksten uit hen verband te lichten, door interpretaties te verdraaien kun je natuurlijk jezelf rechtvaardigen. De ayatollah Khomeiny is een van de voorbeelden van de manier waarop dit kan gebeuren. Maar wat blijkt verder? Dat men erkennende dat de resultaten die men heeft verkregen niet aanvaardbaar, niet volgens de wet zijn men zich beperkt tot het afstand nemen daarvan omdat men de persoonlijke risico's niet wil aanvaarden. Overigens, in de shiitische leer is het element wraak wel zeer sterk vertegenwoordigd. Het is zoiets als het oog om oog, tand om tand dat we ook in het Oude Testament kennen en dat in bepaalde joodse kringen ook bijzonder sterk geldt. Daaruit kan een aanslag als die op Sadat religieus worden verklaard. Want hier is in feite met afgoden gehandeld. Hier heeft men onrecht gedaan: en dat onrecht moet gewroken worden. Maar als onrecht gewroken zou moeten worden op het ogenblik in Iran, zou er dan nog een moellah overblijven?

❖ *Men zegt: wij strijden voor God. Iedereen die zich tegen ons verzet is een vijand van God die moet worden doodgeslagen.*

Hoe vaak heeft u dergelijke uitlatingen niet gehoord zelfs ook in Nederland? In Nederland waar nog geen 80 jaar geleden gepredikt werd, dat iemand, die niet behoorde tot de kerk - of dat nu een protestante was of een katholieke, - door een ieder gemeden moest worden, dat men niet in diens bedrijf mocht kopen: dat men die persoon geen burenhulp mocht verlenen. Letterlijk gepredikt in Nederland door christelijke voorgangers! Verbaast u zich er dan over dat anderen soortgelijke redeneringen gebruiken, om hun geweld te rechtvaardigen? Realiseert u zich misschien dat de ondergang van de Zoeloes voor een deel te wijten is aan zendelingen die daar kwamen met in de ene hand de bijbel, in de andere, hand het geweer en die aan hun volgelingen geweren uitdeelden. Laten we dat niet vergeten voordat we een oordeel vellen. Dit betekent nog niet dat het door de christelijke leer gerechtvaardigd, is. Het betekent echter wel dat men de christelijke leer zo kan verdraaien dat het lijkt of het gerechtvaardigd is. Iets dergelijks doen bepaalde sekten zelfs op het ogenblik nog waarmee ze alleen op grond van hun eigen verdraaide interpretaties van teksten elke andere christen - hoe die in de praktijk

ook moge zijn - in feite verdoemen tot de hel en de eeuwige dood aan het einde der tijden dat volgens hen nabij is. Dergelijke leuzen hebben bijna alle godsdiensten gekend. Denk maar aan de moordenaars (de Thugs) die in naam van Kali roofmoorden pleegden indertijd. Denk aan al die anderen die in naam van hun God of hun denken hele beschavingen te gronde hebben gericht. Dat betekent nog niet dat het gerechtvaardigd is. Het betekent nog niet dat in de leer staat dat een ieder, die zich tegen jou verzet, zich dus tegen God verzet en dus doodgeslagen moet worden. Ik meen dat ik duidelijk genoeg heb gemaakt wat ik ervan denk. Als u zich wilt bezighouden met de geschriften en interpretaties van het vroeg-shiitisme, dan zult u zien dat ook de shiieten respect voor de verkondigers van de leer van het Oude Testament, ongeacht hun andere religie, verkondigen. Als u dat nog niet genoeg is, kijkt u dan waartegen zij zich in feite verzetten. Zij verzetten zich tegen verandering van zeden die zij (de moellahs) beschouwen als een aantasting van hun macht. Zij vechten voor hun eigen positie, niet voor God.

❖ *Mohammed heeft veel bloed laten vloeien. Moest hij na de dood (bij recapitulatie) de gevolgen hiervan voor anderen ondergaan? Heeft hij bewust gedacht: er zal wel pijn geleden worden, maar die verantwoordelijkheid neem ik op mij of heeft hij helemaal niet gedacht (kosmisch ingrijpen)? Er lijkt een essentieel verschil met Jezus te zijn in dit opzicht.*

Mag ik, als u met het laatste uw vraag besluit, u eraan herinneren dat Jezus tot zijn leerlingen heeft gezegd: "Ik ben niet gekomen om u de vrede te brengen maar het zwaard." Mag ik u eraan herinneren dat honderdduizenden zijn gestorven in naam van Jezus en dat er miljoenen zijn afgemaakt door degenen die zich op Jezus en zijn leer hebben beroepen. Dus voordat u nu Mohammed in het verdomhoekje zet, moet u toch even nadenken. Verder. Mohammed heeft inderdaad bloed vergoten. Dat was in verhouding tot wat zijn volgelingen later hebben gedaan maar een heel klein beetje. Zeker, hij heeft de heilige oorlog (de eerste hadj naar Mekka) gevoerd. Maar hij heeft, daarbij niet allen uitgemoord, maar alleen degenen die hun afgoden verdedigden. Met andere woorden: het was een godsdienstige zuivering. Daarna heeft Mohammed eigenlijk de dood van zeer weinigen op zijn geweten gehad. Integendeel, hij heeft steeds weer opgeroepen tot begrip voor anderen. Hij heeft wetten gesteld die vanuit ons standpunt barbaars lijken, maar die in vergelijking tot het gebruik in zijn dagen uitermate mild en rechtvaardig waren. U hoeft alleen de koran te lezen en goed te interpreteren om te weten hoe mild deze man eigenlijk was. Dan moeten wij ons verder realiseren dat het Mohammed ging om het ééngodendom. In zijn tijd en in zijn omgeving betekende dat zoiets als Mozes, als Abraham. Maar Abraham was met zijn familie en zijn stam verantwoordelijk voor de dood van zeer velen. Mozes heeft onder meer een half Egyptisch leger laten verdrinken als het verhaal waar is in naam van God en zelfs met hulp van hem. Als we kijken naar Israël dan kunnen we lezen dat het heilige land, dat ze nu als hun eigendom beschouwen, werd veroverd op de dan levende stammen: waarvan sommige stammen werden uitgeroeid tot het laatste kind. Vindt u dan dat deze mensen allemaal in recapitulatie moeten zeggen: wat heb ik toch veel gedaan. Of denkt u misschien dat zowel Mozes, Abraham, Jezus als Mohammed zullen hebben gedacht. Ik heb het beste gedaan dat ik kon doen. En dat zij zich, zeker door wat er van hun leer wordt gemaakt, gekwetst zullen voelen, maar dat ze anders dan de mensen niet zo tegen de dood zullen opzien, omdat voor hen - en dat beleven ze zelfs veel intenser dan wij die overgegaan zijn dat kunnen - de dood alleen maar een andere vorm van leven is.

❖ *Is het mogelijk volgens kosmische rechtvaardigheid dat persoon A door persoon B wordt gemarteld, maar dat B vrijuit gaat in de oprechte overtuiging zijn vaderland te dienen en dus geen schuldgevoel ervaart?*

Juist. Ik ben blij dat u spreekt van kosmische rechtvaardigheid. Vanuit een menselijk standpunt van rechtvaardigheid is dit namelijk niet denkbaar, kosmisch wel. Omdat kosmisch gezien het gebeuren in de tijd slechts een zeer klein fragment is van een totale ontwikkeling en zelfs het lijden van de gemartelde in het totaal van diens ontwikkeling een zo grote betekenis kan hebben dat deze zich juist daardoor kosmisch meer bewust kan worden. Daarom is het kosmisch niet rechtvaardig om iemand, die met goede bedoelingen een ander te gronde richt hoe dan ook, daar voor te veroordelen. Wij zijn zo-even toch al zo bijbels geweest, de koran hebben we ook geciteerd, laten we dan ook even zeggen dat er voor u staat geschreven in de christelijke leer. "Oordeelt niet, opdat zij niet geoordeeld worde". Het oordeel ligt bij de Vader. Iets wat christenen vaak vergeten, want het is zo prettig anderen te kunnen

veroordelen. Slechts degene die in staat is om alles te overzien kan kosmisch rechtvaardig een oordeel spreken. Dat kan niemand die niet het geheel kan overzien. Daarom zijn die dingen in kosmische rechtvaardigheid wel degelijk denkbaar, terwijl ze vanuit een beperkt menselijk standpunt ondenkbaar lijken. Zo moogt u dat zien. Wat niet wil zeggen dat wij op grond van deze kosmische mogelijkheid maar kunnen zeggen. Nu ja, als je wilt martelen, ga je gang maar. Want daar komt onze persoonlijke aansprakelijkheid naar voren. Daar moeten we zeggen: wij zullen alles doen wat we kunnen om dit tegen te houden, zelfs als het betekent dat wij daardoor de beulen in feite een enorm lijden verschaffen. Maar dat gaat van onze kant uit, dat is onze verantwoordelijkheid. Onze verantwoordelijkheid kan dan alleen kosmisch bemeten worden gezien als een deel van onze ontwikkeling en van die van de ander.

❖ *Is doden dan wel gerechtvaardigd?*

Mag ik u een tegenvraag stellen? Waar zou het christelijke denkbeeld van verlossing zijn, als Jezus niet door Judas verraden, door de hoge priesters veroordeeld en door de Romeinen was gekruisigd? Doden kan wel degelijk gerechtvaardigd zijn, omdat doden in wezen niet al tijd het beëindigen van een leven is, maar alleen het veranderen van een fase van het leven van de ander. En dan is de vraag: om welke reden doden wij? Dat is belangrijk. Als wij een ander deden vanuit het standpunt van zelfzucht, eigen belang of zelfrechtvaardiging zonder meer, dan is dat zeker niet toegestaan. Als wij een mens ter dood veroordelen omdat hij schuldig is ten aanzien van onze wetten en diens schuld niet met meer dan 100 % zeker en volledig bewezen en aangetoond is niet alleen op grond van visie maar op grond van feiten, zou men nooit het recht kunnen hebben om die mens het leven te benemen. Want wat je hem ontnemt, kun je hem niet teruggeven. En als er ook maar een heel kleine kans van 1/10.000 is dat je je ergens zoudt hebben vergist, dan mag je dat zeker niet doen. Ik ben tegen de doodstraf. Ik ben tegen doden in het algemeen. Maar ik stel dat, als men mij wil doden, ik onder omstandigheden het recht heb degene die dit probeert te doen te doden, indien mij geen andere mogelijkheid overblijft. Ik stel dat het wel degelijk gerechtvaardigd kan zijn iemand te doden om duizenden levens te redden, want hier gaan we uit van een gevoel van verantwoordelijkheid. Als we zeker zijn dat er geen andere mogelijkheid is, dan hebben wij dit recht. Maar niet eerder dan dat elke andere mogelijkheid uitvoerig beschouwd en overwogen is. Dat vindt u misschien ook niet prettig. Het is veel prettiger om ergens lijnrecht voor of tegen te zijn. Maar de werkelijkheid zegt dat niets in een regel te vangen is. Omdat de veelheid van mogelijkheden en omstandigheden die in elk leven bestaan voortdurend andere benaderingen noodzakelijk maken wil men tot de voor het "ik" juiste resultaten kunnen komen en tenslotte voor zich de juiste bewustwording verwerven.

❖ *Waarop is de agressie van dieren gebaseerd? Kan de mens zich wellicht hieraan spiegelen?*

Soms wel. Agressie van dieren is over het algemeen angst. Wanneer een slang u aanvalt, dan is dat nooit omdat ze u als prooi begeert, daar bent u veel te groot voor. Het is de angst waardoor zij zich bedreigd gevoelt die haar brengt tot aanvallen voordat zij wordt aangevallen. Ditzelfde kunnen we bij vele andere diersoorten zien. Dan kennen we de territoriumdrang. Heel veel dieren hebben een eigen gebied of territorium. Zij willen dit beschermen tegen indringers. Wanneer u als indringer bij hen binnenkomt en een gevaar voor hen vormt volgens hun besef, dan vallen ze u aan. Het beste voorbeeld is de baviaan. Wanneer u in het territorium van een troep bavianen komt, ook als dat maar een tijdelijk gebied is, dan zult u merken dat u wordt tegemoet getreden door een of twee mannetjes. De rest blijft op de achtergrond. Indien u in staat bent deze mannetjes te overtuigen dat u niet agressief bent (bijv. door het maken van de juiste gebaren, want ze zijn voor houdingen zeer sterk gevoelig), dan kunt u door gaan. U zult dan wel - en meestal door een paar jongere mannetjes - worden gevolgd totdat u het territorium van de groep heeft verlaten. Als u echter probeert terug te dreigen, dan komt er een moment dat de mannetjes - om hun eigenwaarde te behouden voor de rest van de groep - u eenvoudig moeten aanvallen. Dan zijn ze agressief. Als u probeert verder te gaan zonder hun toestemming, dan betreedt u hun territorium. U zoudt een bedreiging kunnen vormen vooral voor de vrouwtjes en de jongen in de groep, dientengevolge wordt u aangevallen. Datzelfde ziet u bij honden. Nu zijn honden getemde dieren. Maar dit geldt ook voor alle dieren. Het kan gelden voor koeien, stieren, paarden enz.. De hond heeft zijn eigen gebied. Het betreden of verlaten van dat gebied wordt bepaald door de door het dier aanvaarde leider, in casu zijn baas, soms ook een andere persoon. Als het dier ontdekt dat de baas beschermend optreedt, zal het dreigen maar niet werkelijk aanvallen. Dit geldt zelfs voor getemde leeuwen. Als je dus niet een aantasting van het gebied betekent, laat de hond je met rust, tenzij jij je de mindere bewijst. Voorbeeld. Een hond komt speels aanrennen. Een kind

loopt daarvoor huilend weg. De hond zal het kind achtervolgen. Het is de natuurlijke drang om het kind zijn gebied te verjagen, want het is een mindere. Door het weglopen heeft het zijn mindere zijn bewezen, dientengevolge zal de hond dan ook niet scherp doorbijten. Hij zal hoogstens een paar keer zijn tanden gebruiken maar zonder werkelijk door te bijten. Agressie kan verder ontstaan door angst. Een baas die zeer gevreesd wordt, kan op het ogenblik dat het dier niet meer weet waar het aan toe is door het dier worden aangevallen. In dergelijke gevallen is de aanval doorgaans zeer gevaarlijk. Als de meester of misschien zelfs het milieu van de mens niet meer betrouwbaar is en het dier daardoor voortdurend onzeker is, zal het geneigd zijn om zijn eigen visie op territorium en rechten te verdedigen. Dit dier is dan volgens menselijke opvatting vals. Hier heeft u een paar indicaties. Als u daaruit wilt leren, dan kunt u dat alleen doen, indien u de instinctdrang van de mens meer op de voorgrond schuift dan zijn mentale en zeker ook geestelijke mogelijkheden. Het zijn juist die geestelijke en mentale mogelijkheden die verder reiken dan die van het dier welke de mensen in staat stellen om elke onredelijke agressie te beteugelen en zelfs de energie, die agressief wordt opgewekt, om te zetten in positief bruikbare energie. Het dier heeft deze mogelijkheden niet.

❖ *Wetten die door mensen zijn gemaakt zouden eigenlijk iedere keer weer opnieuw moeten worden beoordeeld of ze nog juist zijn: b.v. anders had je nu nog kinderarbeid.*

Ik meen, dat kinderarbeid - zij het op ongeveer 12 á 14-jarige leeftijd - zeker zo slecht niet was. U ziet nu dat kinderen (dat blijven ze dan), die vroeger volwassen waren op 14 á 15 jaar - zeker mentaal en moreel - nu die volwassenheid eerst bereiken met 30 jaar dank zij de bescherming die men hen biedt zonder dat er iets tegenover staat. De vraag is, of alle wetten die menselijk gezien zo goed zijn ook zuiver psychisch gezien voor de sociale samenhangen wel zo goed zijn om maar niet te spreken van de geestelijke ontwikkeling. Menselijke wetten zijn op het ogenblik dat ze tot stand komen in wezen al verouderd, want het betekent dat ze slaan op een noodzaak die in een voorgaande tijd bestond en op grond daarvan nu een regel wordt geformuleerd die tot wet wordt verklaard op het moment dat de situatie alweer is geëvolueerd. Dus een wet is eigenlijk altijd verouderd. Het enige dat men wel zou moeten doen is alle wetten die ouder zijn dan 15 jaar schrappen en die wetten opnieuw eventueel volgens herziene normen formuleren. Ik vind het dwaas dat de mens wel vindt dat je na 5 jaar een nieuw rijbewijs moet hebben maar dat hij gelooft dat je in 1981 nog kunt leven met wetten uit 1898. Men beroept zich dan op de jurisdictie en vooral de jurisprudentie waarmee de wetgeving bij gelijk blijven van de wet door interpretatie zoveel mogelijk wordt aangepast aan de bestaande omstandigheden. Dat is niet juist, want dit betekent dat de betekenis van de wet een variabele is geworden en dat ze niet meer een werkelijk vaste regel vormt waarop een ieder kan vertrouwen.

❖ ?

Als u gelooft in wat hier democratie heet, bent u op grond van alle voorrechten die u uit dit stelsel geniet ook verplicht de wetten daarvan, zelfs als die in wezen niet juist zijn, te gehoorzamen. Overigens staat het u vrij actie te voeren om de onjuistheid van de wet aan te tonen en haar dan gewijzigd te krijgen. Pas op het ogenblik, dat u zich in feite losmaakt van de maatschappij met haar rechten, kunt u zich ook losmaken van de plichten van de wetten. U bent dus vrij om te ageren tegen de wetten mits u de onjuistheid ervan kunt aantonen en bent u voor uw eigen gedrag, althans moreel, niet aan die wetten gebonden. Er zijn een aantal mensen die de hele sociale orde van Nederland bestrijden, terwijl ze gelijktijdig leven krachtens het beroep dat ze doen op de sociale wetten van die gemeenschap. Dit is een tegenstrijdigheid. Het is een hond die de hand bijt die hem voedt. En wat moet je met zo'n hond doen? Je moet hem een paar keer een stevig pak slaag geven en als hij het nog een keer doet, laat je hem afmaken. Dat kan men met mensen misschien niet precies zo doen, maar het zou van de maatschappij begrijpelijk zijn, indien ze een soortgelijke benadering toepasten.

❖ *Wanneer mensen zonder meer de wet gehoorzamen, behoeven de mensen zelf niet meer na te denken en gebeuren er dingen die niet goed zijn. Je kunt altijd zeggen: Wij hebben toch gehoorzaamd en iedere verantwoordelijkheid afschuiven.*

Je kunt geen verantwoordelijkheid afschuiven, omdat al datgene waar je zelf bij betrokken bent indruk maakt op je wezen en als zodanig deel blijft uitmaken van je gehele persoonlijkheid. Een wet gehoorzamen betekent dus dat je de juistheid van de wet zelf moet erkennen en dat je de verantwoordelijkheid voor alles wat je doet op grond van de erkenning van de wet als juist voor jezelf aanvaardt.

- ❖ *Hoe is de pijnbeleving bij de volgende vormen van geweld, dood door de elektrische stoel, dood door executie, verbrijzeld worden door de kaken van een leeuw, verscheurd worden door een tijger, zelfdoding bijv. door te springen voor een trein?*

Agressiviteit in de zin van b.v. doden op de elektrische stoel, doodvonnissen e.d. vloeit voort uit de structuur van de gemeenschap waarin ze bestaat. Als zodanig is dit geen agressie in onaangename zin, ook als ik vanuit mijn eigen standpunt de doodstraf in alle omstandigheden pleeg te veroordelen (zie voorgaande gegeven antwoorden). Ik wil er verder op wijzen dat het gebruik van geweld bijvoorbeeld in de strijd (denk maar aan de betogers en de ME in Nederland) voor mij begrijpelijk is. Het is een wederkerig opgewekte vorm van agressiviteit. Als zodanig is de ontlasting ervan volgens mij niet de meest juiste, maar ze is wel onvermijdelijk. Ze moet worden geaccepteerd als deel van een maatschappelijk patroon en misschien ook van de verkeerde manier waarop uitdrukking wordt gegeven aan wat men ziet als de wil van de zwijgende meerderheid. Het pijnigen van anderen om te pijnigen zie ik als een ontkenning van de eigenwaarde van degene die het doet. Sadisme is een poging om in het lijden van anderen een bevrediging te vinden door een zelfaanvaarding die zonder dit niet bereikbaar is. Vaak gaat die zover dat zelfs sexuele bevrediging daarvan het gevolg is. De manier waarop men deze afwijking uitleeft is altijd verwerpelijk. Het martelen van anderen acht ik verwerpelijk ofschoon ik als marteling niet beschouw, de poging om een ander gegevens te ontwringen waardoor het welzijn van vele anderen bevorderd kan worden. In dergelijke gevallen spreek ik niet van marteling, mits men niet uitgaat van de noodzaak van een bekentenis, doch slechts van het vernemen van enkele feiten, anders komt men namelijk in de Inquisitiesfeer terecht. Het zal u dus duidelijk zijn dat ik een zeker geweld en gewelddadigheid tot op zekere hoogte kan aanvaarden en tolereren, maak alleen op grond van een innerlijke verantwoordelijkheid voor punt 1. Voor punt 2: een maatschappelijke mogelijkheid en de aanvaarding ervan. Punt 3: een tegenover jezelf en anderen moreel verantwoordelijk zijn. Als je dus iemand zoudt martelen of pijnigen en je zoudt dit niet openlijk tegen een ieder durven toegeven inclusief de redenen die je daartoe hebben gebracht, kun je dat beter nalaten, want dan is het voor jezelf verwerpelijk en slecht.

Ik ben mij ervan bewust dat er vooral in de antwoorden hier en daar een paar puntjes schuilen die niet iedereen even graag heeft gehoord. Mag ik erop wijzen dat uw agressie misschien tegen een bepaalde formulering wel eens kan voortkomen uit uw behoefte om innerlijk bepaalde dingen te rechtvaardigen die niet zonder meer te rechtvaardigen zijn. Dit is niet voor de aanwezigen in het bijzonder bedoeld, en voor allen die kennis nemen van het voorgaande.

Ik dank u voor uw aandacht.